

Nr 153.

Av herr Sandén, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rättegångsbalk.

Den dövstummes möjligheter att byta tankar och erfarenheter med andra medmänniskor äro hämmade i två hänseenden. Hans lyte hindrar honom från att på ett naturligt sätt såväl meddela sig med andra människor som uppfatta till honom riktade meddelanden.

Den dövstumme saknar merendels förmågan att medelst tal obehindrat meddela sig med omvärlden. Där talförmåga finnes hos dövstum är den ofta inskränkt och så ofullkomlig att hans tal endast osäkert eller med svårighet kan uppfattas av personer, vilka icke äro vana att avlyssna detsamma. De uttrycksmedel, som stå den dövstumme till buds, äro ofta endast tecken- och åtbördsspråk samt skriftlig meddelelse. Enär blott ett fåtal fullsinnade förstå de dövstummas tecken- och åtbördsspråk, kan den dövstumme endast i ringa utsträckning använda dessa hjälpmedel för att meddela sig med andra, och skriften måste för den dövstumme ofta bli ett ofullkomligt och vanskligt uttrycksmedel med hänsyn till de särskilda svårigheter han alltid har att övervinna för att ernå färdighet i konsten att kläda sina tankar i skrift.

Är sålunda den dövstummes möjligheter att meddela sig med sina medmänniskor väsentligt begränsade, så är hans möjligheter att upptaga och rätt fatta sina medmänniskors till honom riktade meddelanden kanske än mer begränsade. Muntliga meddelanden kan han i bästa fall uppfatta genom att av läpparnas rörelser hos den talande sluta sig till talets innehåll (labiologi). Det är givet att säkerheten i ett sådant avläsande är i hög grad beroende av den talandes sätt att tala och de uttalade ordens allmänfattlighet. Ett slarvigt tal och en svår text måste alltid giva vanskliga resultat. I de fall där labiologi icke står till buds, får skriften inträda som hjälpmedel. Skriften är emellertid rent tekniskt ett ovigt medel för »samtal», vartill framför allt kommer att det på grund av den dövstummes bristande språkförståelse ingalunda är säkert, att han riktigt uppfattar innebörden av det skrivna.

De svårigheter den dövstumme således har att bemästra för att komma i intellektuell kontakt med omgivningen bli särskilt menliga för honom, då han står inför nödvändigheten att lämna eller mottaga meddelanden av rättslig valör. Den dövstumme skall kanske höras såsom vittne vid ett polisförhör eller inför domstol, han står måhända som part i en rättegång eller hans sinnesbeskaffenhet skall undersökas av läkare. I sådana och liknande fall utgör döv-

stumheten givetvis ett särskilt svårt hinder för ernående av ett riktigt och fullständigt resultat, och för undvikande av missgrepp och orättvisor blir det en angelägenhet av vikt att förse den dövstumme med den hjälp, som erfordras för att sätta honom i paritet med talande och hörande människor.

I sådana fall då samhället utan den dövstummes initiativ ställer krav på honom, att han skall »tala eller svara», är det ovedersägligen en samhällets plikt att tillse, att sådan hjälp, som nyss nämnts, ställes till hans förfogande, men även i andra situationer kan det framstå såsom en gärd av social rättvisa, att samhället bistår den dövstumme.

Beträffande hjälp åt dövstum inför domstol gäller lagen den 13 juni 1902 om tolks anlitande vid domstol. Bestämmelserna i denna lag, vilka så gott som oförändrade upptagits i processlagberedningens förslag till ny rättegångsbalk (se 5 kap. 6 §), äro emellertid både ofullständiga och mindre väl lämpade att bereda den dövstumme det skydd, varav han är i behov såsom agerande person inför domstol.

Såsom en allmän erinran mot denna lag kan anföras, att den jämställer de dövstamma med sådana personer, som icke äro mäktiga svenska språket. Det är givet att ett sammanförande av i stort sett enhetliga regler för två så väsensskilda kategorier av människor icke kan vara ändamålsenligt. I varje fall verkar det till nackdel för de dövstamma, och för deras del måste krav resas på att den rättsliga regleringen av deras förseende med tolk sker ur de synpunkter, som just deras egenart betingar.

Då dövstum skall höras inför domstol, anvisar lagen såsom första utväg förhör medelst skriftligen avfattade frågor och svar, och lagen lägger i domstolens hand att bedöma, huruvida förhöret lämpligen kan ske på detta sätt. Först i andra hand, d. v. s. då enligt domstolens åsikt förhöret icke kan ske skriftligen, må tolk tillkallas.

Att lägga i domstolens hand att avgöra, vilket meddelelsesätt som skall brukas, kan icke vara riktigt. Här är det den med de dövstummas värld förtrogne fackmannen och endast denne som bör få träffa avgörandet.

Vidare måste av nyss anförda skäl skriftligt meddelelsesätt såsom enda hjälpmedel anses icke vara tillfyllest. Den dövstumme bör, vare sig skriftlig meddelelse kommer till stånd eller ej, tillförsäkras en ovillkorlig rätt att vid domstol bli försedd med sakkunnig tolk.

Såsom kvalifikation för tolk uppställer lagen allenast, att han skall förstå att meddela sig med den dövstumme. Denna formulering måste anses vara allt för vag. Den utesluter icke ens möjligheten att såsom tolk tillkalla en annan dövstum.

Till tolk borde allenast den få anlitas, som på betryggande sätt blivit auktoriserad såsom sådan. En fullgod tolk behöver icke blott kunskaper i de dövstummas tecken- och åtbördsspråk utan även insikter i de dövstummas speciella psykologi och därmed förenade pedagogiska problem. En direkt »ordöversätt-

ning» från talspråk till tecken- eller åtbördsspråk kan ofta leda till felaktiga resultat.

1902 års lag avser inga andra offentliga förrättningar än förhandlingar inför domstol, varmed jämställes förrättning, som utom domstol hålles av härads-hövding eller i stad av någon rättens ledamot, t. ex. förhör inför konkursdomare. Denna gränsdragning måste anses vara allt för snäv. Såsom exempel på andra offentliga förrättningar, där dövtum icke bör lämnas utan tolk, kan nämnas polisförhör, förundersökning i brottmål, vigsel, medling i äktenskaps-tvister, läkarundersökning enligt sinnessjuklagen, förhör inför barnavårdsnämnd och liknande. Att den dövtumme i vissa dylika fall måhända kan påräkna biträde av någon inom dövtumvården anställd person är icke tillfyllest, utan han bör givas lagstadgad rätt att vid alla offentliga förrättningar erhålla tolk.

Det kan vidare ifrågasättas om icke i lag borde fastställas garantier för att den dövtummes rätt blir behörigen tillvaratagen i privaträttsliga förhållanden av större vikt, såsom vid köp och försäljning av fast egendom samt vid ingående av arrende- och hyresavtal m. m.

Enligt 1902 års lag är tolk berättigad till skälig ersättning för sitt uppdrag, och domstolen skall i det slutliga utslaget pröva, vilken part som slutligen skall gälda ersättningen. Lagen betraktar alltså kostnaden för tolks anlitande såsom en någon av parterna åvilande rättegångskostnad. Riktigare synes vara att betrakta samma kostnad såsom en det allmänna åvilande domstolskostnad. Tolken är ett biträde åt domstolen, och den dövtumme ensam kan ej lastas för att tolk behöver tillkallas. Den dövtumme talar med de uttrycksmedel naturen givit honom, och det kan med samma rätt sägas att det är domstolen, som icke förstår den dövtumme, som att det är den dövtumme, som icke förstår domstolen.

På grund av vad ovan anförts får jag hemställa,

att vad kungl. proposition nr 5 om ny rättegångsbalk innehåller angående förhör med och tolk åt dövtumma vid domstol måtte utgå ur propositionen samt att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till sådan lagstiftning, att de i denna motion framförda önskemålen beträffande ökat rättsskydd åt dövtumma bliva tillgodosedda.

Stockholm den 24 januari 1942.

J. Sandén.